

ครอบครัวหย่าร้าง

ที่สร้างปัญหาให้กับสังคม

โดย รองศาสตราจารย์
ดร. นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันแห่งแรกทางสังคมที่ประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปที่มีความสัมพันธ์ทางเพศด้วยการเป็นสามีภรรยาจะมีบุตรหรือไม่ก็ได้ ยิ่งกว่านั้นสถาบันครอบครัวยังเป็นกลุ่มสังคมกลุ่มแรกที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดของมนุษย์ เพราะการเกิดเป็นครอบครัวนั้นเนื่องจากมีความรักและความหวังที่จะร่วมชีวิตกันอย่างมีความสุข คนส่วนมากแต่งงานก็ด้วยความหวังที่จะพบความสุขที่ยั่งยืนถาวร และมีบุตรเพื่อเชื่อมโยงความสุขนั้น ๆ ความสำเร็จในชีวิตครอบครัวนั้นอยู่ที่ว่าคุณสมรสจะปฏิบัติตามบทบาทได้สมบูรณ์แค่ไหน เพราะแต่ละคนมีภูมิหลังและค่านิยมไม่เหมือนกัน โดยทั่วไปครอบครัวเป็นตัวแทนของการควบคุมทางสังคม และควบคุมพฤติกรรมบางอย่างให้เป็นไปตาม

กำหนดการยอมรับบรรทัดฐานจึงเป็นการประพฤติตามระเบียบของสังคม การไม่ปฏิบัติตามหรือฝ่าฝืนจึงอาจทำให้เกิดปัญหาได้ เช่น การหย่าร้าง การทอดทิ้ง เป็นต้น¹

ดังนั้น จึงนับว่าครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมที่เก่าแก่ที่สุดและมีความสำคัญที่สุดหน่วยหนึ่งของสังคม ถ้าครอบครัวส่วนใหญ่มีความมั่นคงย่อมหมายถึงความมั่นคงของสังคม และประเทศชาติด้วยตรงกันข้ามถ้าครอบครัวส่วนใหญ่มีปัญหา ก็จะเป็นปัญหาสังคม และเป็นความอ่อนแอของประเทศชาติ

รูปแบบของครอบครัวที่เป็นปัญหา ได้แก่

1. ครอบครัวแตกแยกในรูปของการหย่า

¹ สุทธิตรา สุภาพ, *ปัญหาสังคม*, แก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2521) น. 59-60. (แก้ไขเพิ่มเติมบางส่วน)

ร้าง แยกกันอยู่หรือละทิ้ง

2. ครอบครัวที่มีปัญหาเศรษฐกิจ มีหัวหน้าครอบครัวเพียงคนเดียว หรือต้องพึ่งพาอาศัยญาติพี่น้อง

3. ครอบครัวที่มีสมาชิกเป็นโรคเรื้อรัง มีบุตรปัญญาอ่อนหรือพิการ

4. ครอบครัวที่สมาชิกอยู่ร่วมกันโดยไม่มีความรัก หักขาดความรัก ความเข้าใจต่อกัน ระหว่างสามีภรรยา ระหว่างบิดามารดากับบุตร หรือระหว่างบุตรด้วยกัน⁵

ในที่นี้จะขอกล่าวเฉพาะเรื่องการหย่าร้าง ซึ่งเป็นลักษณะส่วนหนึ่งของครอบครัวพิการหรือครอบครัวแตกแยก ซึ่งหมายถึงการแตกร้างภายในครอบครัวเมื่อสมาชิกในครอบครัวไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ตามที่ตนมีอยู่ได้อย่างสมบูรณ์³

ดังนั้น การหย่าร้างจึงหมายถึง การที่คู่สมรสมีเรื่องบาดหมางกันอย่างรุนแรงซึ่งอาจมาจากหลายสาเหตุ และไม่สามารถจะปรับความเข้าใจกันได้ และแน่นอนว่าทั้งคู่จะมีชีวิตสมรสกันต่อไปอีกไม่ได้ ต้องแยกกันอยู่ด้วยความสมัครใจ⁴

แต่เดิมมาถือว่า การหย่าร้างเป็นเรื่องน่าอาย โดยเฉพาะในสังคมแถบเอเชีย ใครเป็นสามีภรรยา ก็ต้องอยู่ด้วยกันตลอดไป ไม่ว่าจะทุกข์หรือสุขก็ตาม เพื่อรักษาชื่อเสียง เพื่อลูก เพื่อพ่อแม่

เป็นต้น ในปัจจุบันทัศนคติเกี่ยวกับการหย่าร้างได้เปลี่ยนไป ความสุขของคู่สมรสเป็นสิ่งสำคัญ เมื่อคู่สมรสอยู่ด้วยกันอย่างไม่มีความสุขก็เลิกร้างกัน และมีสิทธิหาความสุขในชีวิตสมรสใหม่ได้ ดังนั้น การหย่าร้างจึงมีมากขึ้นและเป็นที่ยอมรับกันมากขึ้น

การที่ปัจจุบันคนเลือการหย่าร้างเป็นทางออกมากขึ้นเมื่อผลของการแต่งงานไม่เป็นไปตามความปรารถนาจึงทำให้การหย่าร้างเป็นปัญหาสำคัญเรื่องหนึ่งในสังคม แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงของค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตสมรสและสถาบันครอบครัว การหย่าร้างนอกจากจะเป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงความขัดแย้ง ความตึงเครียดและความล้มเหลวของชีวิตสมรสแล้วยังแสดงถึงความตึงเครียดในโครงสร้างสังคม เป็นการเสีย

² รายงานเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพและปัญหาสังคม: ความร่วมมือระหว่างรัฐและเอกชนในการจัดการกับปัญหา, คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาางานสังคมสงเคราะห์แห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, 2527), น. 40 - 41.

³ พรพรพรรณ มหาวัจจน์, "ครอบครัวพิการ", สารสน. ส.ท. วารสารสมาคมนักสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย, ปีที่ 18, ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - กันยายน 2519, เรื่องการพิมพ์, 2519, น. 10.

⁴ ศิริพร สุวรรณทศ, "ปัญหาลูกกับการหย่าร้างและการแต่งงานใหม่ของมารดา", *สวัสดิการครอบครัวและเด็ก* 2524 - 2527, สมาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ น. 102.

ระเบียบในสังคม ทุกคนเห็นพ้องต้องกันว่า การหย่าร้างเป็นเรื่องเศร้า เป็นเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นเมื่อใดก็ได้ โดยที่คู่สมรสมิได้คาดหวังและไม่ปรารถนา แน่แน่นอนเหลือเกินว่าการหย่าร้างจะนำความเศร้า ความทุกข์ ความตื่นตระหนกมาสู่คู่กรณี และผู้ที่เกี่ยวข้อง การหย่าร้างเป็นสิ่งที่ทำให้เขาไม่มีความสุข แต่เป็นสิ่งที่เขาจำต้องยอมรับ Burgess และ Look กล่าวว่าคนที่หย่าร้างกันเหมือนคนที่ถูกรถชน คือ เป็นอุบัติเหตุชีวิตที่มีโช้จะมีโอกาสเกิดขึ้นบ่อยครั้ง แต่ถ้าเกิดขึ้นแล้วอาจจะทำให้ทุกข์ทรมานใจได้มาก บางคนอาจถึงตายได้เหมือนกัน เป็นประสบการณ์ที่ขมขื่นและคนส่วนมากไม่อยากจะเกิดขึ้น

ปกติการหย่าร้างจะเกิดขึ้นหลังจากที่คู่สมรสมีการขัดแย้งกันอย่างรุนแรง จนไม่สามารถแก้ปัญหาหรือปรับตัวให้เข้ากันได้ต่อไป การหย่าร้างจึงเป็นวิธีสุดท้ายที่คู่สมรสจะนำมาใช้ เมื่อวิธีปรับตัวอื่น ๆ ไม่ได้ผล การหย่าร้างเป็นผลมาจาก

การขัดแย้ง การไม่ลงรอยกัน และความไม่สงบสุขในชีวิตสมรส ในที่สุดคู่สมรสเลือกการหย่าร้างเป็นทางออก⁵

การศึกษาในสหรัฐอเมริกาพบว่า การแต่งงานในปี 1983 จะมีโอกาสที่จะอยู่กันยี่ดเพียงร้อยละ 50 ของจำนวนคู่ที่แต่งงานกันในปีนั้น ทั้งนี้ เพราะมีสถิติพบว่าจะมีการหย่าร้างเกิดขึ้นได้ร้อยละ 20 ก่อนมาครบรอบปีที่ 5 ของการแต่งงาน

อีกร้อยละ 15 ของคู่แต่งงานปีนั้น จะหย่าร้างก่อนครบรอบปีที่ 10 การหย่าร้างตอนนีเนื่องมาจากความกระวนกระวายในช่วงระยะเวลา 7 ปี ของการแต่งงาน โดยที่ฝ่ายสามีจะเป็นตัวสาเหตุ

ต่อจากนั้นร้อยละ 15 ของคู่แต่งงานจะหย่ากันในระหว่างช่วงปีที่ 10 ถึงปีที่ 25 ของชีวิตแต่งงาน แล้วอีกร้อยละ 2-3 หรือมากกว่านั้น อาจจะหย่าร้างจากนั้นก่อนที่จะทันฉลองครบรอบ 50 ปีของการแต่งงาน ทั้งหมดนี้รวมกันเข้าก็มากกว่าร้อยละ 50

แต่ในเร็ว ๆ นี้ ดูเหมือนว่าตัวเลขการหย่าร้างในช่วงชีวิตการแต่งงาน 40 ถึง 50 ปีจะพุ่งสูงขึ้นถึง 3 เท่าตัว ผู้ชายที่อยู่ในวัย 50 ปีเศษ

⁵ ดร. สุเกสณี สุภธีระ, "การหย่าร้าง : อุบัติเหตุชีวิต", *จุดสารสังคมศาสตร์*, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (พฤศจิกายน - มีนาคม 2524), คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, น. 81-83.

หรือ 60 ปีเศษ หรือกระทั่งอายุ 70 ปี ก็ยังหย่าขาดจากภรรยาของเขาได้ ผู้ชายในวัยนั้นรู้สึกว่าเขาใช้เวลาเหลือน้อยเต็มทีจึงต้องหาประสบการณ์ใส่ตัวในขณะที่ยังพอจะทำอะไรได้

สำหรับประเทศจีนนั้น สาเหตุหนึ่งที่มีการหย่าร้าง คือ สามียหย่า เพราะภรรยาให้กำเนิดบุตรเป็นหญิง ตามธรรมเนียมจีนนั้น ลูกชายถือว่ามีคุณค่าสูงมาก และยังมีสาเหตุอื่นอีกมากมาย เช่น ผู้ชายดื่มสุรา ติดการพนัน หลังการปฏิรูปเศรษฐกิจมีเงินรายได้มากขึ้นก็นำไปหาความสุขส่วนตัว

ประเทศจีนสถิติการหย่าร้างเฉลี่ย 5,000,000 คู่ ต่อปี ทั้งศาลและคนกลางก็มักหุงเทความพยายามอย่างเต็มที่เกลี้ยกล่อมให้คืนดีกัน โดยพยายามเน้นให้เห็นว่าเป็นเรื่องน่าอับอาย ดังที่ชาวจีนจำนวนมากเชื่อถือ⁶

สำหรับประเทศไทยเราการจดทะเบียนสมรสยังไม่แพร่หลายในหมู่คนจน อัตราการหย่าร้างจึงดูไม่สูง แต่ที่จริงแล้วการที่ไม่จดทะเบียนสมรสจึงทำให้ไม่มีสถิติของการหย่าร้าง เพราะจะออกมาในรูปของการละทิ้ง ซึ่งจะมามากในหมู่คนที่มีฐานะเศรษฐกิจตกต่ำ เช่น ลูกจ้าง ช่างฝีมือ เป็นต้น⁷

เป็นที่น่าสนใจว่า อัตราการหย่าร้างของประชากรในประเทศต่าง ๆ มีแนวโน้มสูงขึ้น

จากการเปรียบเทียบอัตราการหย่าร้างของ 31 ประเทศ ในรอบสิบปี คือ ในปี พ.ศ. 2503 กับ พ.ศ. 2513 พบว่าอัตราการหย่าร้างของประเทศส่วนมากสูงขึ้น การที่ประเทศต่าง ๆ มีอัตราการหย่าร้างสูงขึ้นนั้น Goode ได้ให้ความเห็นว่าเป็นเพราะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมทั่วไปที่มีผลต่อการสมรส และการหย่าร้าง

สำหรับอัตราส่วน (Ratio) การหย่าร้างของประชากรไทยต่อสตรีที่สมรสในปีเดียวกันร้อยละที่ได้จากทะเบียนการหย่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2478 จนถึง พ.ศ. 2521 มีแนวโน้มสูงขึ้นแม้ว่าบางทีอาจจะมีการลดต่ำลงไปบ้างก็ตาม เป็นการแสดงว่า คู่สมรสที่ประสบกับความล้มเหลวของชีวิตสมรสมีมากขึ้น แต่ทั้งนี้จำเป็นต้องพิจารณาอัตราส่วนของประชากรที่สมรสในแต่ละปีประกอบด้วย⁸

ส่วนสถิติการหย่าร้างในรอบ 5 ปี (2519 - 2527) ที่ผ่านมานั้น ปรากฏว่าจำนวนคู่สมรส

⁶ เอนก สิงห์โตโรจน์, "ชีวิตคนกรุงเทพฯ หย่าร้างเพิ่มมากขึ้น", ไทยรัฐปีที่ 29 ฉบับที่ 10237 วันศุกร์ที่ 31 มกราคม 2529, น. 13.

⁷ ดร. สุเกศินี สุภธีระ, อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 5, น. 84

⁸ วันทนา กลิ่นงาม, ภาวะการหย่าร้างของประชากรไทยระหว่างปี พ.ศ. 2512 - 2512 : การศึกษาจากทะเบียนการหย่า, สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล 2525, น. 3 - 4

ในประเทศไทยมีการหย่าร้างเพิ่มขึ้น กล่าวคือ การหย่าร้างได้เพิ่มจาก 16,536 คู่ในปี 2519 เป็น 24,922 คู่ ในปี 2523 หรือได้เพิ่มสูงกว่าเมื่อนำปีก่อนประมาณร้อยละ 5.1

สำหรับสัดส่วนการหย่าร้างในแต่ละภาคนั้น ปรากฏว่า ในปี 2523 กรุงเทพมหานคร มีการหย่าร้างสูงกว่าทุก ๆ ภาค คือ ประมาณร้อยละ 31 ของจำนวนการหย่าร้างทั้งหมดทั่วประเทศ รองลงไปได้แก่ ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามลำดับ ส่วนภาคใต้ อัตราส่วนการหย่าร้างคิดเป็นประมาณร้อยละ 8.4 ของจำนวนการหย่าร้างทั้งหมดทั่วประเทศ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าภาคใต้จะมีสัดส่วนการหย่าร้างต่ำกว่าทุก ๆ ภาคก็ตาม แต่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่นเดียวกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะเห็นได้ว่าในปี 2523 อัตราการหย่าร้างในภาคใต้ได้เพิ่มขึ้นจากปีก่อนประมาณร้อยละ 11.2 ส่วนอัตราการหย่าร้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เฉียงเหนือได้เพิ่มจากปีก่อนประมาณร้อยละ 29.6 ในขณะเดียวกันอัตราการหย่าร้างในกรุงเทพมหานคร ในปี 2523 ได้เพิ่มขึ้นในอัตราที่ลดลงกว่าปีก่อน กล่าวคือ ได้เพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 6.3 เทียบกับอัตราการหย่าร้างที่เพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 7.6 ในปี 2522⁹

สถิติการหย่าร้างในปี 2527 นั้น จะเห็นว่ามีจำนวนถึง 29,038 คน จากจำนวนผู้สมรสทั้งสิ้น 392,822 คนทั่วประเทศไทย เฉพาะในกรุงเทพมหานคร มีอัตราการหย่าร้างจำนวน 8,561 คู่ จากจำนวนผู้จดทะเบียนสมรสทั้งสิ้น 36,860 คู่¹⁰

ในปี 2528 อัตราการหย่าร้างของคู่สมรสในกรุงเทพมหานคร ก็มีเปอร์เซ็นต์สูง ทั้งนี้จาก

⁹ ปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัวและสังคมกับแนวทางการพัฒนาวัฒนธรรมไทย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2525, น. 39.

¹⁰ ประมวลสถิติ ประจำปี 2527, กองการทะเบียนกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, น. 77.

“ผู้หญิงที่หย่าขาดส่วนใหญ่อยู่ในวัย 40-50 ปี สาเหตุการหย่า เนื่องจากคู่สมรสขาดความเข้าใจเรื่องเพศ ขาดศิลปะการครองชีวิตคู่...”

การเปิดเผยของ นายเอนก สิงห์โตโรจน์ ที่ปรึกษาสำนักงานปลัดกรุงเทพมหานครกล่าวว่า มีผู้จดทะเบียนสมรสในเขตกรุงเทพมหานคร 38,288 คู่ และมีผู้จดทะเบียนหย่า 8,865 คู่ ผู้หญิงที่หย่าขาดส่วนใหญ่อยู่ในวัย 40-50 ปี สาเหตุการหย่าเนื่องมาจากคู่สมรสขาดความเข้าใจในเรื่องเพศ ขาดศิลปะการครองชีวิตคู่ รวมทั้งภาวะเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพที่มีส่วนผลักดันให้การดำรงชีวิตคู่ไม่ราบรื่น รวมทั้งไม่มีแนวความคิดว่า การแต่งงานเป็นความมั่นคงในชีวิต

ที่ปรึกษาสำนักปลัดกรุงเทพมหานครกล่าวว่า การที่ผู้อยู่ในวัย 40-50 ปี มีการหย่าร้างกันมากเนื่องจากเป็นช่วงที่เริ่มประสบความสำเร็จในชีวิต ไม่มีความกังวลในการประกอบอาชีพมากนักทำให้มีเวลาว่างมากขึ้น จึงแสดงออกถึงความต้องการทางธรรมชาติของจิตใจในเรื่องเพศ รวมทั้งต้องการเป็นที่ยอมรับว่า ยังมีเสน่ห์ดึงดูดเพศตรงข้ามได้ โดยบางครั้งอาจไม่ได้ตั้งใจที่จะมีเพศสัมพันธ์กับบุคคลอื่น แต่การกระทำดังกล่าวอาจก่อให้เกิดความเหินห่างและเกิดการหย่าร้างกันได้¹¹

จากสถิติการหย่าร้าง ซึ่งมีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ นั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาครอบครัวประการหนึ่ง

¹¹ เอนก สิงห์โตโรจน์, *อ่วงแล้วเชิงอรรถที่ 6*, น. 13.

ซึ่งเมื่อการดำเนินชีวิตภายในครอบครัวประสบความล้มเหลว และมีปัญหาครอบครัวเกิดขึ้น ก็จะมีผลเชื่อมโยงไปถึงปัญหาอื่น ๆ เช่น ปัญหาเด็กและเยาวชน ปัญหาทางเพศ ปัญหาหนี้สิน ปัญหาความทุกข์ทรมานทางจิตใจ ปัญหาบุคลิกภาพ และเห็นความไม่มั่นคงในพื้นฐานของสถาบันทางสังคม¹²

ส่วนสาเหตุของการหย่าร้างพอจะสรุปได้ว่าเกิดจากปัจจัยสำคัญ 2 ประการ คือ

1. ปัจจัยทางด้านสังคม (Social Factors)
2. ปัจจัยทางด้านบุคคล (Individual Factors)

1. ปัจจัยทางด้านสังคม

1.1 บทบาทและหน้าที่ของครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไป ในอดีตนั้นครอบครัวมีบทบาทและหน้าที่สำคัญต่อสมาชิกในครอบครัวหลายประการด้วยกัน เช่น บทบาทด้านเศรษฐกิจ สังคม การรักษาพยาบาล การศึกษา ความปลอดภัย สันติภาพ แต่ในปัจจุบันหน้าที่เหล่านี้มีสถาบันทางสังคมอื่น ๆ มารับหน้าที่เฉพาะอย่างแทนไป ครอบครัวจึงหมดหน้าที่เหล่านี้ การที่ครอบครัวทำหน้าที่ดังกล่าวร่วมกันนับว่าเป็นการสร้างความผูกพันที่คู่สมรส จะต้องรับผิดชอบร่วมกันทางหนึ่ง และยังช่วยให้ครอบครัวมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะต้องทำกิจกรรมต่าง ๆ

ร่วมกันทำให้สมาชิกในครอบครัวมีความเห็นอกเห็นใจ แต่เมื่อบทบาทหน้าที่เหล่านี้ของครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปความผูกพันก็หมดตามไปด้วย ปัจจุบันคู่สมรสส่วนมากจึงแต่งงานและอยู่ร่วมกันเพื่อความสุขส่วนตัวเท่านั้น

1.2 การประกอบอาชีพของสตรี ในสภาพสังคมปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิงต่างก็มีโอกาสในการประกอบอาชีพหาเลี้ยงครอบครัวได้เท่า ๆ กัน หญิงจึงไม่ต้องอาศัยและวิตกกังวลว่าชายจะไม่หาเลี้ยงดูอีกต่อไป และการที่หญิงมีอิสระเสรีภาพโดยการออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านก็เป็นสาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้มีโอกาสพบปะชายอื่นที่มีชื่อเสียงของตน โอกาสที่จะถูกเนื้อต้องใจกันคนอื่นก็มีมากขึ้น จนกลายเป็นชนวนนำไปสู่การหย่าร้างได้ง่าย

1.3 การเลือกคู่แต่งงาน ในอดีตสถิติการหย่าร้างไม่สูงเช่นปัจจุบันอาจเป็น เพราะว่าคุณสมรสส่วนใหญ่ไม่มีอิสระเสรีในการเลือกคู่เอง มักจะแต่งงานกับบุคคลที่พ่อแม่พิจารณาให้ ดังนั้นจึงไม่กล้าหย่า มีความเกรงใจในผู้ใหญ่หรือมี ฉะนั้นบุคคลที่พ่อแม่เลือกเฟ้นมาให้ก็มักจะเป็นคนดีเหมาะสมกับคู่สมรสเพราะผู้ใหญ่มักจะมีความรู้และประสบการณ์ในชีวิตคู่มาแล้ว จึง

¹² รายงานเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพและปัญหาสังคม, อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 2, น. 41

ย่อมจะรู้จักบุตรของตนเองว่าเป็นอย่างไร ควรจะเลือกคู่อย่างไรให้กับบุตรของตนจึงจะเหมาะสม ในปัจจุบันสังคมเปลี่ยนไป ชายหญิงมีอิสรภาพในการเลือกคู่ครองเองมากขึ้น การเลือกคู่มักจะคำนึงถึงแต่ความรักแบบขู้สาว หรือ EROTIC LOVE แต่เพียงอย่างเดียว ไม่ค่อยได้คำนึงถึงความเหมาะสมในด้านอื่น ๆ เช่น ฐานะทางเศรษฐกิจ, การศึกษา, อายุ และบุคลิกภาพอื่น ๆ เมื่อแต่งงานกันแล้วความรักประเภท EROTIC LOVE หดไปจึงหย่าร้างได้ง่าย

1.4 ความเสื่อมของศีลธรรมและศาสนา ศาสนาทุกศาสนามีบทบาทต่อการหย่าร้างมาก บางศาสนาถึงกับไม่อนุญาตให้มีการหย่าร้างและเชื่อว่าการแต่งงานเป็นการที่พระเจ้าประสงค์ให้ชายหญิงมาอยู่ร่วมกัน จึงห้ามหย่า แต่ในสังคมปัจจุบันไม่ถือว่าเรื่องหย่าร้างเป็นเรื่องเสียหายรุนแรงอีกต่อไป ประกอบกับความเคร่งครัดของศาสนาหย่อนยาน จึงมีกรณีหย่าร้างเพิ่มขึ้น

1.5 ปรัชญาของความสุข ปัจจุบันนี้บุคคลทำการสมรสมักยึดถือ ปรัชญาว่าการแต่งงานเพื่อความ สุข ดังนั้นเมื่อทั้งคู่แต่งงานกันแล้วไม่มีความสุข ก็ไม่จำเป็นจะต้องทนทุกข์ทรมานกันอีกต่อไป จึงลงเอยด้วยการหย่าร้าง

1.6 การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี มีผลทำให้สังคมเปลี่ยนจากสภาพเกษตรกรรมสู่สภาพ

อุตสาหกรรม สมาชิกในครอบครัวไม่ต้องผูกพันพึ่งพาอาศัยร่วมแรงร่วมใจประกอบอาชีพกันอีกต่อไป ต่างฝ่ายก็ออกไปประกอบอาชีพของตน ความรู้สึกผูกพันก็น้อยลงไป และการที่มนุษย์สามารถนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในชีวิตประจำวันมากขึ้น ทำให้หญิงและชายสามารถอาศัยเทคโนโลยีมากกว่าที่จะต้องพึ่งพาอาศัยกัน เช่น มีเครื่องซักผ้า เครื่องดูดฝุ่น เครื่องประกอบอาหารที่สะดวกสบาย ฯลฯ และนอกจากนี้การผลิตยาคุมกำเนิดออกมามีใช้กันอย่างแพร่หลาย และเป็นที่ยอมรับทำให้หญิงไม่ต้องรับภาระรับผิดชอบในการมีลูกที่ต้องเลี้ยงดู จึงทำให้มีโอกาสหย่าร้างมากขึ้น

2. ปัจจัยทางด้านบุคคล

นอกจากปัจจัยทางสังคมต่าง ๆ ที่กล่าวแล้ว ข้างต้นที่ก่อให้เกิดปัญหาการหย่าร้างบุคลิกภาพของคู่สมรสเอง แต่ละคู่ที่ผิดปกติก็เป็นสาเหตุนำไปสู่การหย่าร้างได้มากเช่นเดียวกับความผิดปกติในบุคคลดังต่อไปนี้

2.1 บุคคลนั้น ๆ มีทัศนคติที่มองโลกในแง่ร้าย เขามักจะมีปัญหาในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม ปรับตัวยาก ส่วนใหญ่แล้วเบื้องหลังประวัติของบุคคลเหล่านี้มักพบว่าเติบโตโดยขาดความรัก ความอบอุ่น และการดูแลเอาใจ

ใส่ ความต้องการต่าง ๆ มิได้รับการตอบสนอง เมื่อต้องมาแต่งงานและต้องตกอยู่ในฐานะผู้ให้จึงมักจะปฏิบัติหน้าที่นี้ไม่ได้ มักจะลงเอยด้วยการมีข้อขัดแย้งกับคู่สมรสและหย่าร้างในที่สุด

2.2 เป็นผู้ขาดความรับผิดชอบ บุคคลเหล่านี้จะไม่รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน ต่อครอบครัวและต่อลูก ทั้งนี้เพราะเมื่อเล็ก ๆ เขาไม่ได้รับการปลูกฝังทัศนคติที่ดีทางด้านนี้เลย เขาไม่รู้ว่าบทบาทหน้าที่ของเขาควรเป็นเช่นไร การเรียนรู้ทางสังคม (SOCIALIZATION) ของเขาบกพร่อง

2.3 ตีมสุราและติดยาเสพติด บุคคลเหล่านี้มักจะเป็นผู้มีความผิดปกติในบุคลิกภาพ ถ้าวิเคราะห์ให้ลึกกลงไปจะพบว่าในวัยเด็ก เขาเหล่านี้

มักจะขาดความรักความอบอุ่น ความต้องการขั้นพื้นฐานไม่ได้รับการตอบสนอง Freud กล่าวว่า ผู้ติดเหล้าหรือติดยาเสพติด มักจะเกิดจากเมื่อวัยเด็กความต้องการทางปาก (ORAL PHASE) ไม่ได้รับการตอบสนองอย่างพอเพียง เมื่อเติบโตขึ้นเขาจึงชดเชยความต้องการตามสัญชาตญาณนี้ด้วยการตีมสุราหรือเสพสิ่งเสพติดเป็นนิจ ซึ่งเป็นกิจกรรมทางปาก เมื่อกระทำบ่อย ๆ เข้าก็อยู่ในขั้นของการติดจึงกลายเป็น ติดเหล้า ติดยาเสพติดและจะก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ในคู่สมรส ผลต่าง ๆ จะตามมาเช่น จะขาดความรับผิดชอบ, ไม่ส่งเสียเงินทองให้ครอบครัว, ทะเลาะวิวาทหุบตี ต่ำบรรพบุรุษของอีกฝ่ายหนึ่ง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้นำไปสู่ปัญหาการหย่าร้างในที่สุด

ขั้นตอนของการหย่าร้าง

มีหลายคู่สมรสที่ได้พยายามปรับตัวเข้ากับอีกฝ่ายหนึ่งเมื่อมีข้อขัดแย้งเกิดขึ้น บางคู่ก็ประสบความสำเร็จ แต่บางคู่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ คู่ที่ไม่ประสบความสำเร็จก็ต้องลงเอยด้วยการหย่าร้าง ซึ่งก่อนการหย่าร้างจะมีขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. มีเรื่องระหองระแหงกัน ปรับตัวเข้าหากันไม่ได้ ไม่ยอมลดลาวาคอกให้แก่กันและกัน เมื่อฝ่ายหนึ่งพูดมา 1 คำ ฝ่ายหนึ่งจะต้องพูดอีก 5 คำ และพยายามหาคำพูดที่จะพูดให้อีก

ฝ่ายหนึ่งฟังแล้วเจ็บแค้นที่สุด

2. คู่สมรสจะเกิดการทนทุกข์ทรมาน ทูรน ทูราย หงุดหงิด ที่ต้องเผชิญอยู่กับเหตุการณ์อัน ไม่พึงประสงค์นี้วันแล้ววันเล่า

3. เริ่มมีปฏิกิริยาโต้ตอบซึ่งมักจะมีในรูปแบบ
- วางเฉยไม่พูดกัน (Passive) ไม่สนใจ เรื่องของกันและกัน

- ลงมือลงไม้หรือตีกัน (Active) หรือ พุดจาดด้วยถ้อยคำรุนแรง เพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งเจ็บใจ

4. แสวงหามาตรการแก้ไข เช่น ปรับทุกข์ กับพี่น้อง ญาติ พ่อแม่ หรือหน่วยงานสังคม สงเคราะห์ต่าง ๆ ที่ให้บริการปรึกษาคู่สมรส เพื่อ หาช่องทางแก้ปัญหา

5. ตัดสินใจหย่า เมื่อมาตรการขั้นที่ 4 ไม่ประสบผลสำเร็จคู่สมรสมักตัดสินใจหย่า เพราะ เขาคิดว่าวิธีนี้จะป็นวิธีที่ดีที่สุดสำหรับเขา

6. ลังเล ไม่แน่ใจ อาลัยอาวรณ์ คิดถึง ความคิดความเลวของคู่สมรส คิดถึงผลกระทบ ต่าง ๆ ที่จะตามมา ระยะนี้จะเป็นระยะที่ ไตร่ตรองใช้ความคิดทบทวน

7. หย่าขาดจากกันอย่างเด็ดขาด ซึ่งอาจ จะทำความตกลงกันเองหรือไปยังอำเภอ เพื่อหย่า ขาดจากกันอย่างป็นทางการ

เมื่อคู่สมรสหย่าขาดจากกันจะพบว่าเมื่อเปอร เซ็นต์น้อยที่จะหวนกลับมาอยู่ด้วยกันอีกแม้หวน

“คนที่หย่าร้างกันเหมือนคนที่ถูก
รถชน เป็นอุบัติเหตุชีวิต”

กลับมาอยู่ด้วยกันมักจะมีเหตุผลอื่น ๆ เช่น เหตุผล ทางมรดกทรัพย์สิน เหตุผลเรื่องลูก เหตุผลทาง สังคมอื่น ๆ ซึ่งการกลับมาอยู่ร่วมกันอีกครั้ง ใหม่นี้ มักจะไม่มีเรื่องเพศสัมพันธ์เข้ามาเกี่ยวข้อง ลักษณะเช่นนี้ พบมากในคู่สมรสที่หย่าร้างกัน ในสังคมไทยปัจจุบัน

ผลกระทบของการหย่าร้าง

เมื่อบิดามารดาหย่าร้างกัน บุคคลที่จะได้ รับผลกระทบมากที่สุดได้แก่ลูก ๆ ลูกจะคิดว่า พ่อแม่ไม่ยุติธรรม เห็นแก่ตัวเอง โดยปกติแล้วลูก ๆ จะต้องการทั้งพ่อแม่ เมื่อวัยเด็กระหว่าง 0 - 1 ปี เด็กจะต้องการแม่มาก เพราะแม่จะเป็นผู้

ที่ตอบสนองความต้องการด้านความรักและสิ่งอื่น ๆ แต่เมื่อเติบโตขึ้น เช่น วัย 3 - 6 ปี เขาเริ่มต้องการทั้งพ่อและแม่ เพื่อที่จะพัฒนาบุคลิกภาพทางเพศ ดังนั้นในวัยนี้ถ้าพ่อแม่หย่าร้างกัน เด็กจะปวดร้าว ขมขื่น และทนทุกข์ทรมานที่สุด เมื่อเด็ก ๆ เติบโตขึ้นจนย่างเข้าสู่วัย 6 - 12 ปีแล้ว เด็กต้องการพ่อแม่ที่เป็นเพศเดียวกันเพื่อเลียนแบบ เช่น เด็กชายจะต้องให้พ่ออยู่ในบ้าน เพื่อจะได้ถามพ่อพูดคุยกับพ่อว่า ผู้ชายเขาจะปฏิบัติตัวต่อผู้หญิงอย่างไร ทำอย่างไรจึงจะเป็นชายเต็มตัว เด็กหญิงก็ต้องการให้มีแม่อยู่เคียงข้างเพราะต้องการดูแบบแม่ เรียนรู้การบ้าน การเรือน การปรนนิบัติตนเยี่ยงหญิงสาวโดยทั่วไป ทำอย่างไรจึงจะปฏิบัติตนให้เหมาะสม เมื่ออยู่ในสังคม ผู้หญิงที่เป็นหญิงแท้ ๆ เขาทำอย่างไร ดังนั้นถ้าพ่อแม่หย่าร้างกันในระยะนี้ เด็กชายจะขาดตัวอย่างที่ดีคือพ่อของเขาไป เด็กหญิงก็จะขาดตัวอย่างที่ดีเช่นแม่ของเขาไป ถ้าบังเอิญลูกชายต้องอยู่กับแม่เพราะพ่อทิ้งเขาไปและเด็กหญิงต้องอยู่กับพ่อเพราะแม่ไปแต่งงานใหม่ โอกาสที่เด็ก ๆ จะพัฒนาบุคลิกภาพที่ถูกต้องเหมาะสมตามเพศของตนจะไม่มี ปัญหาความผิดปกติทางเพศจะตามมา แต่เมื่อเด็กเติบโตขึ้นในช่วง 12 - 18 ปี ระยะนี้เด็ก ๆ เริ่มโตขึ้นพอสมควรมีวุฒิภาวะที่สูงขึ้น Super Ego เริ่มพัฒนา

เขาเริ่มรู้เหตุผลและรับฟังปัญหาของบุคคลอื่น ๆ ระยะนี้ถ้าพ่อแม่อธิบายถึงเหตุผลของการหย่าร้างให้ลูก ๆ ฟัง เขาจะเข้าใจและรับฟังปัญหาอาจจะไม่ได้รับผลกระทบจากการหย่าร้างจากพ่อแม่มากนัก

มีเด็กเป็นจำนวนมากที่จะแสดงปฏิกิริยาต่าง ๆ ปฏิกิริยาเหล่านี้ คือ สิ่งชี้บอ (INDICATORS) ว่าขณะนี้เขาไม่พอใจในการหย่าร้างของพ่อแม่แล้ว ปฏิกิริยาเหล่านั้น ได้แก่

1. แสดงอาการก้าวร้าว
2. ดื้อดึงขัดขืนไม่เชื่อฟัง

พ่อแม่ที่เข้าใจจะหาวิธีแก้ปัญหานี้ได้ แต่พ่อแม่ที่ไม่เข้าใจปรากฏการณ์นี้จะไม่สามารถแก้ไขปัญหานี้ได้ จึงควรจะต้องเตรียมพร้อมที่จะเผชิญกับปัญหานี้ เมื่อเกิดการหย่าร้างขึ้นในครอบครัว

การหย่าร้างมิได้มีผลต่อลูก ๆ เท่านั้น แต่คู่สมรสเองก็ต้องได้รับผลกระทบจากการหย่าร้างครั้งนี้ด้วย

- ทางด้านจิตใจ ผู้ที่หย่าร้างกันมักจะมีความวิตกกังวลที่ตกอยู่ในสภาพที่แตกสลายโดยสิ้นเชิง มีคู่สมรสเพียงจำนวนน้อยที่มีความสุขที่จะหย่าร้าง แต่การหย่าร้างเกิดขึ้นเพราะไม่มีวิธีอื่นใดที่จะแก้ไขแล้ว เป็นทางออกทางสุดท้ายเท่านั้นที่เขาจำเป็นต้องเลือกทางเดิน ระยะแรก ๆ ทั้งหญิง

และชายจะรู้สึกเจ็บเหงาซึมเศร้า พะวักพะวน สองฝักสองฝ่ายไม่แน่ใจว่าตนตัดสินใจถูกต้องหรือไม่รู้สึกเป็นปมด้อย ปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ใหม่ๆ ยาก โดยเฉพาะฝ่ายชายจะปรับตัวในสภาพการณ์ที่ต้องอยู่คนเดียวยากกว่าฝ่ายหญิง ขาดผู้ดูแลปรณินิบัติ สถิติที่ชายหย่าร้างแล้วลงท้ายด้วยการฆ่าตัวตายจึงมีค่อนข้างสูง ฝ่ายหญิงจะมีปัญหามากในการที่ต้องดูแลบ้าน ดูแลลูก ดูแลทรัพย์สินต่างๆ ด้วยตัวเอง ทรัพย์สินต่างๆ หญิงดูแลเองไม่ได้ต้องอาศัยฝ่ายชายก็มีมาก เช่น เมื่อรถเสียไม่สามารถแก้ไขได้ เมื่อหลังคาบ้านรั่วไม่รู้จะแก้ไขอย่างไร เมื่อยังไม่หย่าร้างกันสิ่งเหล่านี้ฝ่ายชายมักเป็นผู้ดูแลด้วยถือว่าเป็นเรื่องความรับผิดชอบของผู้ชาย เมื่อหย่าร้างกันหญิงจึงต้องเผชิญปัญหาต่างๆ เหล่านี้แต่เพียงผู้เดียว ซึ่งนับเป็นเรื่องที่น่าหนักใจ ดังนั้นจึงพบว่าระยะแรกจะต้องประสบปัญหาว่าวุ่นใจ ปรับตัวไม่ได้ ขาดคู่คิด ขาดที่ปรึกษา และขาดผู้ปกป้องคุ้มครอง หญิงจะรู้สึกว่าเหว และขาดสวัสดิภาพทางด้านอารมณ์และจิตใจ

โดยสรุปเมื่อมีการหย่าร้างเกิดขึ้นจะมีผลเสียต่อผู้เกี่ยวข้องทุกคน เช่น ลูก ๆ และตัวผู้หย่าร้างเอง การหย่าร้างจึงเป็นภาวะวิกฤติที่ทุกคนไม่ปรารถนาและพยายามหลีกเลี่ยง

ความพยายามในการแก้ปัญหา

แม้ว่าสาเหตุของการหย่าร้างอาจจะแตกต่างกันไปบ้างตามวัฒนธรรม ความเชื่อทางศาสนา ค่านิยมและทัศนคติ ฯลฯ ก็ตามที แต่ผลกระทบที่มีต่อคู่หย่าร้างและบุตรนั้นไม่แตกต่างกัน ซึ่งแต่ละประเทศต่างก็ตระหนักดีถึงผลเสียดังกล่าว จึงได้พยายามหาวิถีทางที่จะช่วยป้องกันปัญหานี้ด้วยการชะลอการหย่า โดยฝ่ายกระบวนการพิพากษาของศาล กล่าวคือ ผู้ที่จะทำการหย่าร้างกันนั้นจะต้องผ่านระบบการพิพากษาให้แยกกันอยู่ชั่วคราวในระยะเวลาหนึ่งก่อน (Judicial Separation) เช่น ในประเทศอังกฤษ¹³ ในขณะเดียวกันแม้ประเทศไทยจะยังไม่มียระบบดังกล่าวใช้ แต่ก็ได้มีผู้ตระหนักถึงปัญหานี้เป็นจำนวนมาก แม้ในข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการป้องกันปัญหาการหย่าร้างในรายงานเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพและปัญหาสังคมก็ได้เสนอว่าศาล ไม่ยอมรับพิจารณาการหย่าร้าง จนกว่าคู่สมรสจะได้ไปพบกันเจ้าหน้าที่แนะแนวการสมรส (Marital Counselor) ให้ทราบถึงปัญหาที่ทั้งสองฝ่ายประสบ เมื่อไม่มีทางตกลงกันได้จึง

¹³ นุชทิพย์ บรรจงศิลป์, "ผลของการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล", (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525), น. 156.

¹⁴ รายงานเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพและปัญหาสังคม, อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 2, น. 43.

ให้นำคดีสู่ศาลได้¹⁴ และก็มีอีกหลายท่านที่เสนอให้มีระบบแยกกันอยู่ชั่วคราว ดังที่ต่างประเทศใช้กันอยู่ดังกล่าวแล้ว ซึ่งก็นับว่าเป็นวิธีการชะลอการหย่าเพื่อป้องกันมิให้ปัญหาการหย่าร้างเกิดขึ้นอย่างง่ายดาย

ในส่วนของเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือเมื่อมีปัญหาหย่าร้างเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้จริงๆ นั้น Nicky Hart ได้ทำการวิจัยถึงสาเหตุที่การแต่งงานล้มเหลว เพราะมีปัญหาหลาย ๆ ด้าน โดยใช้ประชากรซึ่งเป็นสมาชิกของสมาคมผู้หย่าร้าง และผู้แยกกันอยู่กับครอบครัวใน

ย่าน Rivertown (Rivertown Association for the Divorced) ในประเทศอังกฤษพบว่า การแต่งงานที่ล้มเหลวนั้นมีปัญหาส่วนหนึ่งที่มาจากสุขภาพจิตที่อ่อนแอตั้งแต่วัยเด็กและเป็นผลให้บุคลิกภาพที่ติดมาแต่เด็กนั้นไม่สอดคล้องสัมพันธ์กับบุคลิกภาพของคู่สมรส การแก้ปัญหาจึงต้องศึกษาถึงสาเหตุทางจิตวิทยาของคู่สมรสด้วย¹⁵

¹⁵ Nicky Hart , *When Marriage Ends : A Study in Status Passage* (Great Britain : Tavistock , 1976) , P. 11

¹⁶ สัมภาษณ์ อ่ำพาพรรณ ชาติทอง, นักกฎหมายสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, 12 มกราคม 2529.

จากการให้สัมภาษณ์ของนักกฎหมาย สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์⁶ ให้สัมภาษณ์ว่าการให้ความช่วยเหลือเมื่อมีปัญหาการหย่าร้างเกิดขึ้นนั้นมุ่งไปที่การผัดขັดตกลง การหย่า เรื่องของทรัพย์สิน ค่าเลี้ยงดูบุตร เป็นต้น ไม่ได้มุ่งเน้นที่จะให้ความช่วยเหลือที่ลึกลงไปถึงสาเหตุของการหย่าร้าง และการแก้ไขสาเหตุนั้น ๆ จะช่วยเหลือได้ก็โดยการให้คำปรึกษา ประนีประนอม ใกล้เคียงในเรื่องต่าง ๆ ดังกล่าว หากยังไม่ได้ตกลงหย่าร้างกันก็จะเกลี้ยกล่อมให้เลิกล้มความตั้งใจ และปรองดองกันได้เช่นเดิม

ปัญหาครอบครัวเป็นปัญหาที่สำคัญ เพราะเป็นจุดเริ่มต้นของการก่อให้เกิดความปกติ และความผิดปกติต่าง ๆ ในทางสังคม ซึ่งนักสังคม

สงเคราะห์สนใจที่จะศึกษาถึงแนวทางที่จะป้องกัน และให้ความช่วยเหลือในปัญหานี้ นักสังคมสงเคราะห์ควรเข้าไปมีบทบาทในงานสวัสดิการครอบครัวและเด็ก เช่น ให้คำปรึกษาหรือในปัญหาครอบครัว (Family Counseling) ให้ความช่วยเหลือแก่ครอบครัวที่ประสบวิกฤติการณ์ ให้การสงเคราะห์เด็กในรูปแบบต่าง ๆ ส่งเสริมให้เจ้าพนักงานปกครองมีความรู้ความเข้าใจ และตระหนักในปัญหาการหย่าร้างและทำบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม ยิ่งกว่านั้น นักสังคมสงเคราะห์ควรจัดให้มีบริการให้คำปรึกษา แนะนำบุคคลก่อนการสมรส ระหว่างการสมรส และเมื่อเกิดการหย่าร้างขึ้น รวมทั้งให้บริการสังคมสงเคราะห์แก่ครอบครัว (Family Social Work) ในรูปแบบอื่น ๆ ควบคู่ไปด้วย